

อนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลสิงโต บริเวณโคกนกระบา
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

Taxonomy of the Genus *Bulbophyllum* Thouars at Khok Nok Kraba Area
in Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei Province

ชรินทร์ เกษตรลักษมี¹ และ ฉัตรชัย เงินแสงสรวย¹

Charin Kasetluksamee¹ and Chatchai Ngernsaengsaruy¹

บทคัดย่อ

การศึกษาอนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลสิงโต *Bulbophyllum* Thouars บริเวณโคกนกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ได้ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2551 โดยการสำรวจและเก็บตัวอย่างกล้วยไม้สกุลสิงโตในภาคสนาม 3 เส้นทางสำรวจ ครอบคลุมสังคมพืช 3 ชนิด ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,470-1,500 เมตร ได้แก่ ป่าละเมาะเขาต่ำ ป่าดิบเขาต่ำ และป่าไม้ก่อ-ไม้สน พบกล้วยไม้สกุลสิงโต 18 ชนิด ได้แก่ สิงโตประหลาด *B. affine* Wall. ex Lindl., สิงโตกลอกตา *B. blepharistes* Rchb. f., *B. capillipes* C. S. P. Parish & Rchb. f., สิงโตขลุ่ยขลุ่ย *B. dayanum* Rchb. f., *B. echinulus* Seidenf., สิงโตเมืองกาญจน์ *B. kanburiense* Seidenf., *B. khasyanum* Griff., สิงโตสยาม *B. lobbii* Lindl., *B. luanii* Tixier, สิงโตรวงข้าว *B. morphologorum* Kraenzl., สิงโตนิพนธ์ *B. nipondii* Seidenf., สิงโตโคมไฟ *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook.f., สิงโตรวงทอง *B. orientale* Seidenf., สิงโตลิ้นนกแก้ว *B. psittacoglossum* Rchb. f., *B. reptans* (Lindl.) Lindl., *B. secundum* Hook. f., *B. striatum* (Griff.) Rchb. f. และเอื้องสีเทียง *B. suavissimum* Rolfe ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้สกุลสิงโตที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชถิ่นเดียวและใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด ได้แก่ *B. echinulus* Seidenf. พืชถิ่นเดียวและหายาก 1 ชนิด ได้แก่ สิงโตเมืองกาญจน์ *B. kanburiense* Seidenf. และพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ *B. luanii* Tixier และ *B. striatum* (Griff.) Rchb. f.

ABSTRACT

Taxonomic study of the genus *Bulbophyllum* Thouars at Khok Nok Kraba Area in Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei Province was conducted from August 2007 to July 2008. Field exploration and specimen collections were made along 3 routes representing 3 vegetation types at 1,470-1,500 m.a.s.l. of vegetation on lower montane scrub, lower montane rain forest, and lower montane pine-oak forest. Eighteen species were examined, i.e. *B. affine* Wall. ex Lindl., *B. blepharistes* Rchb. f., *B. capillipes* C. S. P. Parish & Rchb. f., *B. dayanum* Rchb. f., *B. echinulus* Seidenf., *B. kanburiense* Seidenf., *B. khasyanum* Griff., *B. lobbii* Lindl., *B. luanii* Tixier, *B. morphologorum* Kraenzl., *B. nipondii* Seidenf., *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f., *B. orientale* Seidenf., *B. psittacoglossum* Rchb. f., *B. reptans* (Lindl.) Lindl., *B. secundum* Hook. f., *B. striatum* (Griff.) Rchb. f., and *B. suavissimum* Rolfe. Among these, one species, *B. echinulus* Seidenf. is endemic and endangered plant, one species, *B. kanburiense* Seidenf. is endemic and rare plant, and two species, *B. luanii* Tixier and *B. striatum* (Griff.) Rchb. f. are rare plant.

Key Words: *Bulbophyllum*, Orchidaceae, Khok Nok Kraba, Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei Province
C. Kasetluksamee: charin_kaset@hotmail.com

¹ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

¹Department of Botany, Faculty of Science, Kasetsart University, Bangkok 10900

คำนำ

กล้วยไม้จัดอยู่ในวงศ์ Orchidaceae เป็นวงศ์พืชใบเลี้ยงเดี่ยวที่มีความหลากหลายมากวงศ์หนึ่ง ทั่วโลกพบ 796 สกุล 19,000 ชนิด ในประเทศไทยพบกล้วยไม้พื้นเมือง 167 สกุล 1,140 ชนิด (อบฉันท, 2549) ซึ่งแต่ละชนิดมีความแตกต่างกันในกลุ่มเรณู รูปร่าง ขนาด และสีของดอก รูปร่างลักษณะและขนาดของใบ และลำต้น กล้วยไม้สกุลสิงโต *Bulbophyllum* Thouars ทั่วโลกพบประมาณ 2,000 ชนิด (Govaerts *et al.*, 2006) ในประเทศไทยพบ 158 ชนิด (Thaithong, 1999) หลายชนิดจัดอยู่ในสถานภาพเป็นพืชถิ่นเดียว พืชหายาก และพืชใกล้สูญพันธุ์ แสดงให้เห็นว่ากล้วยไม้สกุลสิงโตในประเทศไทย หลายชนิดมีจำนวนประชากรน้อย สาเหตุอาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปและการถูกรบกวนจากมนุษย์

บริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตพรรณพฤษชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามการแบ่งเขตการกระจายพันธุ์ของพรรณพืชในประเทศไทย มีความงดงามทางทัศนียภาพและมีความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าที่เอื้อต่อการกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้หลายชนิด จากการตรวจเอกสารพบว่ายังไม่มีผู้ที่ศึกษาทางด้านอนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลสิงโตในพื้นที่นี้ ในการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบจำนวนชนิด การกระจายพันธุ์ สภาพนิเวศที่พบ และสีพลักษณ์ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลในการติดตามจำนวนประชากรกล้วยไม้ในพื้นที่และเป็นข้อมูลเพิ่มเติมของการศึกษาวิจัยพืชวงศ์กล้วยไม้ให้กับโครงการพรรณพฤษชาติของประเทศไทย (Flora of Thailand) ให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อุปกรณ์และวิธีการ

สำรวจและเก็บตัวอย่างกล้วยไม้สกุลสิงโตบริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2551 ตามเส้นทางสำรวจ (line transect) 3 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางที่ 1 เส้นทางศึกษาธรรมชาติลานสุริยัน ระยะทาง 2 กิโลเมตร เส้นทางที่ 2 ลานสุริยันถึงโคกแปกดำ ระยะทาง 5 กิโลเมตร และเส้นทางที่ 3 หน่วยพิทักษ์ป่าโคกนกกระบาถึงผาสมเด็จ ระยะทาง 2 กิโลเมตร โดยออกสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างกล้วยไม้สกุลสิงโตในภาคสนามทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ถ่ายภาพเพื่อบันทึกลักษณะนิสัย สภาพถิ่นที่อยู่ รูปร่างและสีของดอกและผล บันทึกข้อมูลด้านนิเวศวิทยา ได้แก่ ชนิดป่า พิกัดตำแหน่ง และความสูงจากระดับน้ำทะเล บันทึกข้อมูลพรรณไม้ ได้แก่ ลักษณะนิสัย ลักษณะทางสัณฐานวิทยา บางประการที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อนำมาทำเป็นตัวอย่างพรรณไม้แห้งและตัวอย่างพรรณไม้ดอง นำตัวอย่างมาศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาเพื่อตรวจหาชื่อพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้อง โดยใช้รูปวิธานจากเอกสารทางอนุกรมวิธานพืชวงศ์กล้วยไม้ เช่น Dansk Botanisk Arkiv (Seidenfaden, 1979) และจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ยอมรับในวงการนักอนุกรมวิธานพืช จากนั้นเทียบเคียงตัวอย่างกล้วยไม้สกุลสิงโตที่ระบุชนิดแล้วกับตัวอย่างที่มีชื่อพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้องที่เก็บรักษาไว้ในหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF) และพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ กรมวิชาการเกษตร (BK) และเก็บรักษาตัวอย่างพรรณไม้ดองและตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ไว้เป็นตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในพิพิธภัณฑ์พืชภาควิทยาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ BKF สรุปจำนวนชนิดของกล้วยไม้สกุลสิงโตที่สามารถระบุชื่อพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้อง สร้างรูปวิธานจำแนกชนิดโดยใช้รูปร่างลักษณะของหัวเทียม เหง้า ใบ และส่วนต่าง ๆ ของดอก ตรวจสอบสถานภาพของกล้วยไม้สกุลสิงโตแต่ละชนิด โดยอ้างอิงตามการประเมินสถานภาพพืชของ Thailand Red Data: Plants (Santisuk *et al.*, 2006)

ผลการศึกษา

จากการศึกษากล้วยไม้สกุลสิงโตบริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2551 ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,470-1,500 เมตร ครอบคลุมสังคมพืช 3 ชนิด ได้แก่ ป่าละเมาะเขาดำ (Lower montane scrub) มีพื้นที่มากที่สุด รองลงมาคือ ป่าดิบเขาดำ (Lower montane rain forest) และป่าไม้ก่อ-ไม้สน (Lower montane pine-oak forest) ตามลำดับ พบกล้วยไม้สกุลสิงโต 18 ชนิด (Table 1)

กล้วยไม้สกุลสิงโตเป็นกล้วยไม้อิงอาศัยบนต้นไม้หรืออาศัยบนหิน มีการเจริญทางด้านข้าง หัวเทียมมี 1 ปล้อง รูปไข่ รูปกลมแป้น หรือรูปทรงกระบอก หัวเทียมอยู่ห่างกันโดยมีเหง้ารูปกลมยาวเชื่อมต่อกัน หรืออยู่ชิดกัน แต่ไม่มีเหง้า มีกาบใบหุ้มหัวเทียมหรือไม่มี ใบมี 1-2 ใบต่อหัวเทียม รูปขอบขนานหรือรูปรี โคนรูปกลมหรือสอบ เรียวคล้ายก้าน ปลายแหลมหรือเว้า ขอบเรียบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือแบบกิ่งช่อซี่ร่ม ที่เกิดบนก้านช่อดอกโดด ช่อดอกออกที่โคนหัวเทียมหรือเหง้า ดอกในช่อมีตั้งแต่ 1 ดอกถึงจำนวนมาก ดอกมีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ แบ่งเป็นกลีบเลี้ยงด้านบน 1 กลีบ และกลีบเลี้ยงด้านข้าง 2 กลีบ กลีบเลี้ยงด้านข้างเชื่อมติดกันหรือแยกกัน กลีบดอก 3 กลีบ แบ่งเป็นกลีบดอกด้านข้าง 2 กลีบ และกลีบปาก 1 กลีบ เส้าเกสรสั้นมาก มีคางเชื่อมติดกับกลีบเลี้ยงด้านข้าง ไม่มีเดือย ฝักรอบกลุ่มเรณูด้านในแบ่งเป็น 2 ช่อง ภายในมีกลุ่มเรณู 2 หรือ 4 กลุ่ม ฝักรูปรีหรือรูปทรงกระบอกมี 3 พู ภายในมีเมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก

จากการตรวจสอบสถานภาพพืชตาม Thailand Red Data: Plants (Santisuk *et al.*, 2006) พบกล้วยไม้สกุลสิงโตที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชถิ่นเดียวและใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด ได้แก่ *Bulbophyllum echinulus* พืชถิ่นเดียวและหายาก 1 ชนิด ได้แก่ สิงโตเมืองกาญจน์ *B. kanburiense* และพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ *B. luanii* และ *B. striatum* (Table 1)

จากการศึกษาจำนวนประชากรกล้วยไม้สกุลสิงโตพบว่า ไม่มีจำนวนประชากรที่อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากไม่พบจำนวนประชากรของกล้วยไม้แต่ละชนิดที่เกิน 30 ต้นหรือกลุ่ม จำนวนประชากรกล้วยไม้ที่พบมากมี 4 ชนิด ได้แก่ *Bulbophyllum capillipes*, สิงโตสยาม *B. lobbii*, สิงโตรวงข้าว *B. morphologorum* และสิงโตลิ้นนกแก้ว *B. psittacoglossum* ที่พบปานกลางมี 3 ชนิด ได้แก่ สิงโตขยุกขยิก *B. dayanum*, สิงโตนิพนธ์ *B. nipondii* และสิงโตรวงทอง *B. orientale* ที่พบน้อยมี 4 ชนิด ได้แก่ สิงโตประหลาด *B. affine*, สิงโตเมืองกาญจน์ *B. kanburiense*, *B. luanii* และ *B. reptans* และที่พบน้อยที่สุดมี 7 ชนิด ได้แก่ สิงโตกลอกตา *B. blepharistes*, *B. echinulus*, *B. khasyanum*, สิงโตโคมไฟ *B. odoratissimum*, *B. secundum*, *B. striatum* และเอื้องสีเทียง *B. suavissimum* (Table 1)

จากการศึกษาช่วงเวลาการออกดอกของกล้วยไม้สกุลสิงโตพบว่า ช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่พบกล้วยไม้สกุลสิงโตที่ออกดอกมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงที่มีอากาศเย็นและมีความชื้นในอากาศที่พอเหมาะต่อการออกดอก กล้วยไม้สกุลสิงโตที่มีช่วงเวลาการออกดอกที่ยาวนานที่สุดมี 2 ชนิด ได้แก่ *Bulbophyllum capillipes* และสิงโตขยุกขยิก *B. dayanum* มีช่วงเวลาการออกดอกนานถึง 5 เดือน (Table 1)

รูปวิธานระบุชนิด

1. ใบมี 1 ใบต่อหัวเทียม

2. ก้านช่อดอกโตดียวไม่เกิน 1 เซนติเมตร

3. หัวเทียมอยู่ชิดกัน ไม่มีเหง้า

4. ช่อดอกมี 12-15 ดอก หัวเทียมรูปค้อนข้างกลม กาบใบเป็นแผ่นบางหุ้มหัวเทียม 5. *B. echinulus*

4. ช่อดอกมี 2-5 ดอก หัวเทียมรูปรี กาบใบเป็นตาข่ายหุ้มหัวเทียม 14. *B. psittacoglossum*

3. หัวเทียมอยู่ห่างกัน มีเหง้ายาว 3-7 เซนติเมตร

5. ช่อดอกมี 1 ดอก ขอบกลีบเลี้ยงและกลีบดอกเรียบ

6. ดอกมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3.8-6.6 เซนติเมตร

7. หัวเทียมรูปไข่ กลีบเลี้ยงด้านข้างมีเส้นตามยาว 10-12 เส้น 8. *B. lobbii*

7. หัวเทียมรูปทรงกระบอก กลีบเลี้ยงด้านข้างมีเส้นตามยาว 5 เส้น 1. *B. affine*

6. ดอกมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.2-2.2 เซนติเมตร 3. *B. capillipes*

5. ช่อดอกแบบกิ่งช่อซี่ร่ม มี 2-5 ดอก ขอบกลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีขนยาว 4. *B. dayanum*

2. ก้านช่อดอกโตดียวมากกว่า 1 เซนติเมตร

8. ช่อดอกแบบช่อกระจุก

9. ช่อดอกมี 2-3 ดอก โคนใบสอบเรียวคล้ายก้าน 17. *B. striatum*

9. ช่อดอกมี 4-70 ดอก โคนใบรูปลิ้น

10. ดอกเรียงห่างกันบนแกนช่อ มี 4-10 ดอก

11. หัวเทียมรูปกลมแป้น ปลายกลีบดอกมีขน กลีบเลี้ยงด้านนอกเรียบ 16. *B. secundum*

11. หัวเทียมรูปไข่ ปลายกลีบดอกเกลี้ยง กลีบเลี้ยงด้านนอกเป็นสันตามยาว

12. ช่อดอกยาว 11-15 เซนติเมตร ดอกในช่อมี 4-5 ดอก สีแดงเลือดหมู 9. *B. luanii*

12. ช่อดอกยาว 5-9.5 เซนติเมตร ดอกในช่อมี 7-12 ดอก สีเหลือง 15. *B. reptans*

10. ดอกเรียงชิดกันแน่นบนแกนช่อ มี 45-70 ดอก

13. หัวเทียมรูปไข่ ช่อดอกยาว 15-20.5 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงด้านบนปลายแหลม

14. ก้านช่อดอกโตดียว 12.5-15 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงด้านบนมีจุดสีน้ำตาลดำ

10. *B. morphologorum*

14. ก้านช่อดอกโตดียว 7.5-9 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงด้านบนมีเส้นตามยาวสีแดง 5 เส้น

13. *B. orientale*

13. หัวเทียมรูปกลม ช่อดอกยาว 28-33 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงด้านบนปลายเรียวแหลมและม้วน

7. *B. khasyanum*

8. ช่อดอกแบบกิ่งช่อซี่ร่ม

15. ช่อดอกมี 14-16 ดอก กลีบเลี้ยงด้านข้างยาวประมาณ 0.3 เซนติเมตร กลีบปากมีขนต่อม ดอกสี

เหลืองอ่อน

12. *B. odoratissimum*

15. ช่อดอกมี 6-9 ดอก กลีบเลี้ยงด้านข้างยาว 2.2-2.5 เซนติเมตร กลีบปากเกลี้ยง ดอกสีม่วงแดง

11. *B. nipondii*

1. ใบมี 2 ใบต่อหัวเทียม

16. กลีบเลี้ยงด้านข้างแยกกัน ยาวกว่ากลีบดอก 2.5-3 เท่า

18. *B. suavissimum*

16. กลีบเลี้ยงด้านข้างเชื่อมติดกัน ยาวกว่ากลีบดอกมากกว่า 4 เท่า

17. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ไม่มีเหง้า เมื่อออกดอกจะทิ้งใบ

6. *B. kanburiense*

17. ช่อดอกแบบกิ่งช่อซี่ร่ม มีเหง้า เมื่อออกดอกจะไม่ทิ้งใบ

2. *B. blepharistes*

Table 1 The genus *Bulbophyllum* at Khok Nok Kraba Area in Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei Province

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ชนิดป่า	จำนวนประชากร	สถานภาพ	ช่วงเวลาการออกดอก(เดือน)
1. <i>Bulbophyllum affine</i> Wall. ex Lindl.	สิงโตประหลาด	LMS	**		พ.ค.
2. <i>B. blepharistes</i> Rchb. f.	สิงโตกลอกตา	LMS	*		ต.ค.
3. <i>B. capillipes</i> C. S. P. Parish & Rchb. f.	-	LMS	****		ม.ค.-พ.ค.
4. <i>B. dayanum</i> Rchb. f.	สิงโตขยุกขยิก	LMS	***		พ.ย.-มี.ค.
5. <i>B. echinulus</i> Seidenf.	-	LMRF	*	E & EN	พ.ย.
6. <i>B. kanburiense</i> Seidenf.	สิงโตเมืองกาญจน์	LMS	**	E & R	ม.ค.-ก.พ.
7. <i>B. khasyanum</i> Griff.	-	LMS, LMRF	*		ต.ค.-พ.ย.
8. <i>B. lobbii</i> Lindl.	สิงโตสยาม	LMS, LMRF	****		ม.ค.-มี.ค.
9. <i>B. luanii</i> Tixier	-	LMS, LMRF, LMPOF	**	R	ม.ค.-ก.พ.
10. <i>B. morphologorum</i> Kraenzl.	สิงโตรวงข้าว	LMS	****		ม.ค.
11. <i>B. nipondii</i> Seidenf.	สิงโตนิพนธ์	LMS, LMRF	***		พ.ย.-ธ.ค.
12. <i>B. odoratissimum</i> (Sm.) Lindl. ex Hook. f.	สิงโตโคมไฟ	LMS	*		ก.ค.
13. <i>B. orientale</i> Seidenf.	สิงโตรวงทอง	LMS	***		พ.ย.
14. <i>B. psittacoglossum</i> Rchb. f.	สิงโตลิ้นนกแก้ว	LMS, LMRF	****		พ.ย.-มิ.ย.
15. <i>B. reptans</i> (Lindl.) Lindl.	-	LMS	**		ม.ค.
16. <i>B. secundum</i> Hook. f.	-	LMS	*		มิ.ย.
17. <i>B. striatum</i> (Griff.) Rchb. f.	-	LMRF	*	R	ต.ค.-พ.ย.
18. <i>B. suavissimum</i> Rolfe	เอื้องสีเทียง	LMS	*		ก.พ.

ชนิดป่า: LMS = Lower montane scrub, LMRF = Lower montane rain forest, LMPOF = Lower montane pine-oak forest

จำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษา: * น้อยที่สุด (พบ 1-5 ต้น หรือ 1-5 กลุ่ม), ** น้อย (พบ 6-10 ต้น หรือ 6-10 กลุ่ม),

*** ปานกลาง (พบ 11-20 ต้น หรือ 11-20 กลุ่ม), **** มาก (พบ 21-30 ต้น หรือ 21-30 กลุ่ม),

***** มากที่สุด (พบกระจายทั่วไปในพื้นที่ศึกษา)

สถานภาพ: E = Endemic (พืชถิ่นเดียว), EN = Endangered (พืชใกล้สูญพันธุ์), R = Rare (พืชหายาก)

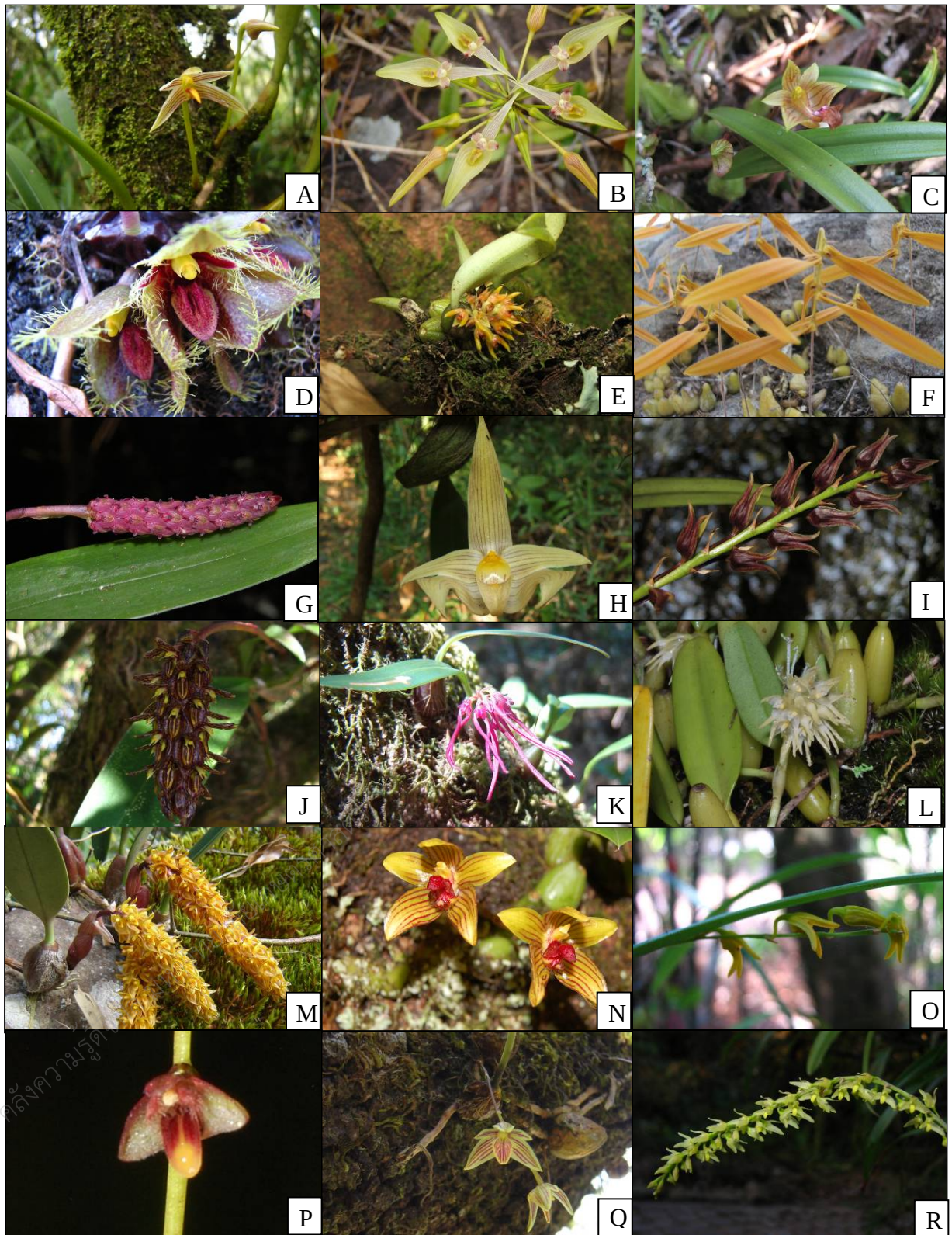

Figure 1 The genus *Bulbophyllum* at Khok Nok Kraba Area in Phu Luang Wildlife Sanctuary: A. *Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl.; B. *B. blepharistes* Rchb. f.; C. *B. capillipes* C. S. P. Parish & Rchb. f.; D. *B. dayanum* Rchb. f.; E. *B. echinulus* Seidenf.; F. *B. kanburiense* Seidenf.; G. *B. khasyanum* Griff.; H. *B. lobbii* Lindl.; I. *B. luanii* Tixier; J. *B. morphologorum* Kraenzl.; K. *B. nipondii* Seidenf.; L. *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.; M. *B. orientale* Seidenf.; N. *B. psittacoglossum* Rchb. f.; O. *B. reptans* (Lindl.) Lindl.; P. *B. secundum* Hook. f.; Q. *B. striatum* (Griff.) Rchb. f.; R. *B. suavissimum* Rolfe ภาพถ่ายโดย ชรินทร์ เกษตรลักษณ์ (A-C, E-F, H, J-K, M, Q-R), ภราดร สามสูงเนิน (D, I และ O), ปกรณ์ ทิพย์ศรี (G), อ้อพร เผือกคล้าย (L, N และ P)

วิจารณ์ผลการศึกษา

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาครั้งนี้กับการศึกษาของ Seidenfaden (1979) ที่ศึกษากล้วยไม้ในประเทศ ไทย รายงานการพบกล้วยไม้สกุลสิงโตในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง 8 ชนิด พบว่าชนิดที่ไม่มีในรายงาน การศึกษาของ Seidenfaden มี 11 ชนิด ได้แก่ สิงโตประหลาด *Bulbophyllum affine*, สิงโตกลอกตา *B. blepharistes*, สิงโตขยุกขยิก *B. dayanum*, *B. echinulus*, สิงโตเมืองกาญจน์ *B. kanburiense*, *B. luanii*, สิงโตรวงข้าว *B. morphologorum*, สิงโตนิพนธ์ *B. nipondii*, สิงโตโคมไฟ *B. odoratissimum*, *B. striatum*, และ เอื้องสีเทียง *B. suavissimum* ส่วนชนิดที่มีในรายงานการศึกษาของ Seidenfaden แต่ไม่พบในการศึกษานี้มี 1 ชนิด ได้แก่ *B. nigrescens* Rolfe

เมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาการศึกษาของกิตติ และนฤมล (2550) ที่ศึกษากล้วยไม้เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าภูเขียว พบกล้วยไม้ 79 สกุล 228 ชนิด เป็นกล้วยไม้สกุลสิงโต 11 ชนิด พบชนิดกล้วยไม้ที่ไม่มีในรายงาน การศึกษาของกิตติ และนฤมล มี 11 ชนิด ส่วนชนิดที่มีในรายงานการศึกษาของกิตติ และนฤมล แต่ไม่พบใน การศึกษานี้ มี 4 ชนิด ได้แก่ *B. clandestinum* Lindl., *B. crassipes* Hook. f., *B. ecorutum* (J. J. Sm.) J. J. Sm. และ *B. wendlandianum* (Kraenzl.) J. J. Sm. เนื่องจากสภาพพื้นที่ศึกษาของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภู เขียวเป็นสังคมป่าเต็งรัง ป่าดิบเขาต่ำ ลานหิน และทุ่งหญ้า ส่วนพื้นที่ศึกษานี้เป็นป่าละเมาะเขาต่ำ ป่าดิบเขา ต่ำ และป่าไม้ก่อ-ไม้สน ซึ่งชนิดป่าของทั้ง 2 พื้นที่ ส่วนใหญ่มีความแตกต่างกันจึงทำให้พบชนิดกล้วยไม้ของทั้ง 2 พื้นที่มีความแตกต่างกัน

จากการศึกษาของกิตติเชษฐ์ (2532) ที่ศึกษาพรรณไม้ดอกบริเวณลานหินแตกในอุทยานแห่งชาติภูหิน ร่องกล้า พบกล้วยไม้ 13 สกุล 23 ชนิด เป็นกล้วยไม้สกุลสิงโต 2 ชนิด ได้แก่ *B. nigrescens* และ *B. odoratissimum* จากการศึกษพบชนิดกล้วยไม้ที่ไม่มีในรายงานการศึกษาของกิตติเชษฐ์ 17 ชนิด ส่วนชนิดที่มี ในรายงานการศึกษาของกิตติเชษฐ์ แต่ไม่พบในการศึกษานี้มี 1 ชนิด ได้แก่ *B. nigrescens* เนื่องจากสภาพ ของพื้นที่มีความแตกต่างกัน ทำให้พบชนิดกล้วยไม้ของทั้ง 2 พื้นที่มีความแตกต่างกัน

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาบริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึง เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2551 พบกล้วยไม้สกุลสิงโต 18 ชนิด ซึ่งพื้นที่ศึกษาครอบคลุมสังคมพืช 3 ชนิด ที่ความสูง จากระดับน้ำทะเล 1,470-1,500 เมตร ได้แก่ ป่าละเมาะเขาต่ำ ป่าดิบเขาต่ำ และป่าไม้ก่อ-ไม้สน กล้วยไม้สกุลนี้ที่ พบในป่าละเมาะเขาต่ำมี 11 ชนิด ที่พบเฉพาะในป่าดิบเขาต่ำมี 2 ชนิด ที่พบในป่าละเมาะเขาต่ำและป่าดิบเขา ต่ำมี 4 ชนิด และที่พบทั้ง 3 ชนิดป่า มี 1 ชนิด จากการตรวจสอบสถานภาพพืชตาม Thailand Red Data: Plants พบกล้วยไม้สกุลสิงโตที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชถิ่นเดียวและใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด ได้แก่ *Bulbophyllum echinulus* พืชถิ่นเดียวและหายาก 1 ชนิด ได้แก่ สิงโตเมืองกาญจน์ *B. kanburiense* และพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ *B. luanii* และ *B. striatum* จากการศึกษจำนวนประชากรกล้วยไม้สกุลสิงโต พบว่าจำนวนประชากรที่พบมากมี 4 ชนิด ได้แก่ *Bulbophyllum capillipes*, สิงโตสยาม *B. lobbii*, สิงโตรวงข้าว *B. morphologorum* และสิงโตลิ้นนกแก้ว *B. psittacoglossum* และจำนวนประชากรที่น้อยที่สุดมี 7 ชนิด ได้แก่ สิงโตกลอกตา *B. blepharistes*, *B. echinulus*, *B. khasyanum*, สิงโตโคมไฟ *B. odoratissimum*, *B. secundum*, *B. striatum* และเอื้องสีเทียง *B. suavissimum* กล้วยไม้สกุลสิงโตมีช่วงเวลาการออกดอกมากที่สุดในช่วงฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึง

กุ่มภาพันธุ์ ส่วนกล้วยไม้สกุลสิงโตที่มีช่วงเวลาการออกดอกที่ยาวนานที่สุดมี 2 ชนิด ได้แก่ *B. capillipes* และ สิงโตขลุ่ยขลุ่ย *B. dayanum* มีช่วงเวลาการออกดอกนานถึง 5 เดือน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ คุณชัยณรงค์ ดุดต๊ะ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง คุณสมหญิง ทัพหิกรณ์ หัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง คุณพิทยาคม การสันทัด คุณบุญมา ศรีบุญรินทร์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่สถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวงและเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานในภาคสนาม เจ้าหน้าที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร กรมวิชาการเกษตร ที่อำนวยความสะดวกในการศึกษาเทียบเคียงตัวอย่างพรรณไม้แห้งและพรรณไม้มัดอง นางสาวนงนุช อนุรักษตระกูล นางสาวภราดร สามสูงเนิน นางสาวอ้อพร เพื่อกคล้าย ที่ช่วยเหลือในการปฏิบัติงานภาคสนาม นายปกรณ์ ทิพย์ศรี เอื้อเฟื้อภาพถ่ายบางภาพ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวิทยาศาสตร์ทุกท่านที่ให้คำแนะนำเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ กริธิยุตานนท์ และณฤมล กฤษณชาญดี. 2550. **กล้วยไม้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว**. ด้านสุทธาการพิมพ์, กรุงเทพฯ.
- กิตติเชษฐ ศรีดิษฐ์. 2532. **พันธุ์ไม้ดอกบริเวณลานหินอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อบฉันท ไทยทอง. 2549. **กล้วยไม้เมืองไทย**. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.
- Govaerts, R., M. A. Campacci, D. H. Baptista, P. Cribb, A. George, K. Kreuz and J. Wood. 2006. **World Checklist of Orchidaceae**. The Board of Trustees of the Royal Botanic Gardens, Kew. Available Source: <http://apps.kew.org/wcsp/home.do>, September 3, 2008.
- Santisuk, T., K. Chayamarit, R. Pooma and S. Suddee. 2006. **Thailand Red Data: Plants**. Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (ONEP), Thailand.
- Seidenfaden, G. 1979. Orchid Genera in Thailand VIII *Bulbophyllum* Thou. *Dansk Botanisk Arkiv*, 33(3).
- Thaithong, O. 1999. **Orchids of Thailand**. Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok.